УДК 343.97:343.91-055.2:323.28

Левчук О. М.
старший викладач кафедри
кримінально-правових
дисциплін та
адміністративного права
Харківського економіко-
правового університету

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ЖІНОЧОМУ ТЕРОРИЗМУ

Анотація. У статті розглядаються причини виникнення та існування жіночого тероризму, надано кримінологічну характеристику аналізованому явищу та запропоновані заходи протидії.

Ключові слова: особа жіночої статі, насильство, жіноча злочинність, жіночий тероризм, терористична організація, терористична акція, жінка-смертниця, детермінація сучасного тероризму, запобігання; протидія.

Аннотация. В статье расмотрены причины возникновения и существования женского терроризма, дана криминологическая характеристика этого явления и проанализованы пути предупреждения и борьбы с женским тероризмом.

Abstract. The article deals with the causes and emergence of female terrorism, provides a criminological characteristic of such phenomenon and analyzes ways of preventing acts of terrorism committed by women.

K**eywords:** female person, violence, female crime, female terrorism, terrorist organization, terrorist action, female suicide bomber, determination of modern terrorism, prevention; opposition.

Постановка проблеми. Однією з тривожних тенденцій сучасної злочинності серед жінок є жіночий тероризм. Він став новим феноменом сучасних політичних процесів, який необхідно досліджувати і пояснювати. Крім того, спостерігається збільшення кількості жінок серед виконавців терористичних акцій. Тому актуальність даного дослідження не викликає сумнівів.

Метою даної роботи є визначення ролі та місця жінок у різних терористичних структурах, виявлення особливостей механізму жіночого тероризму як акту жіночого насильства, детермінація фемінізації сучасного тероризму, а також особливості протидії цьому негативному явищу в сучасному світі.

Загалом тероризм як явище стає об'єктом вивчення великої кількості науковців – представників різних галузей знань, зокрема і кримінологів. Дослідженням проблем тероризму та аналізу його причин в різні часи приділяля увагу такі вчені, як В. Ф. Антипенко, Є. М. Блажівський, В. П. Ємельянов, В. Крутов, А. М. Кузьменко, О. М. Литвинов, Н. Д. Литвинов. У той же час, питання участі жінок у терористичній діяльності висвітлювалося небагатьма вітчизняними дослідниками, в основному в роботах О. М. Куцької, В. А. Мельника.Тим не менш в своїй більшості, учені розглядають жіночий тероризм в загальній схемі тероризму, інші зупиняються на окремих особистостях або конкретних прикладах оминаючи сучасні проблеми все більшого залучення жінок в терористичну діяльність.

Основний зміст. За своєю суттю тероризм являє собою найбільш суспільно небезпечне та важкопрогнозоване явище, яке останнім часом набуло широкого розповсюдження у світі та нових різноманітних форм. З кримінологічної точки зору тероризм – це насильство, що містить в собі загрозу іншого, не менш жорсткого насильства для того, щоб посіяти паніку, порушити державний і громадський порядок, викликати страх, змусити супротивника прийняти бажане рішення, призвести до політичних та інших змін.

Останні статистичні дані свідчать про існування приблизно тисячі груп і організацій, що використовують у своїй діяльності залякування населення та захоплення влади.

Тероризм сьогодні видозмінюється, як за своїми цілями (стає багатоцільовим), так і за формами та методами. Він передбачає вплив не тільки політичний, а й направлений на руйнування національних, релігійних основ держави, суспільства, тощо. Географія поширення цього явища лякає, але найбільш тревожним є те, що до терроризму долучають жінок і навіть дітей.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин під впливом процесів глобалізації тероризм набув глобального та міжнародного характеру. Так, у список найнебезпечніших терористів світу за версією ФБР вперше потрапила жінка. Нею стала Джоан Дебора Чезімард, відома також під ім'ям Ассати Шакур.

Раніше вона була в екстремістському угрупованні Армія чорного звільнення. У 1970-ті рр. угруповання активно грабувало банки і здійснювало напади на співробітників поліції. Чезімард була засуджена до довічного ув'язнення після вбивства в 1973 р. поліцейського з Нью-Джерсі. У 1979 р. вона втекла з в'язниці, а потім зникла на Кубі, влада якої надала жінці політичний притулок. Влада США внесла до списку терористів Чезімард в 40-у річницю смерті поліцейського. За відомості про місцеперебування жінки ФБР призначило нагороду в один мільйон доларів. Крім того, влада штату Нью-Джерсі готова виплатити ще мільйон тому, хто допоможе заарештувати Чезімард [1].

Про причетність жінок до терористичної діяльності повідомляють і українські ЗМІ. Так, у грудні 2014 р., під час проведення спеціальної операції із затримання бойовиків, що переховуються під виглядом мирних мешканців на територіях, підконтрольних Україні, контррозвідка Служби безпеки України затримала двох терористів у Донецькій області. Ними виявилися громадяни України – чоловік і жінка. Чоловік був завербований бандформуванням «Оплот» і вів спостереження за українськими військовими для коригування вогню по їхніх позиціях. Затриманий коригував вогонь з «Граду» по силах антитерористичної операції в селищах Антонівка і Єлизаветівка. Затримана терористка входила в незаконне збройне бандформування «Народне ополчення Донбасу». Жінка володіла азами ведення бою і займалася диверсійною діяльністю й розвідкою. Співробітники служби безпеки заявили, що обидва затриманих брали участь у збройних нападах на силовиків [2].Управління зв'язків з громадськістю Міністерства внутрішніх справ України повідомляє, що до вбивств, які відбулися на вул. Грушевського в Києві, причетна жінка. Також наголошується на тому, що з точки зору розвідувально-диверсійної діяльності використання жіночих загонів у густонаселених місцевостях є виправданим. До жінок традиційно менше підозр. Їм легше дістатися потрібних цілей та загубитися серед населення.

З огляду на думки провідних учених, які детально й всебічно вивчали це негативне явище, вбачається за доцільне вказати, що до основних ознак тероризму сміливо можна зарахувати наступні:

– він виступає однією із форм організованого насильства; акти тероризму за своєю суттю – це традиційні форми загальнокримінальних діянь;

– тактична мета – привернути увагу до проблеми, а стратегічна – домогтися певних соціальних змін (свобода, незалежність, звільнення з виправно-трудових установ певного контингенту осіб, революція тощо);

– примус (шляхом погрози або залякування) застосовується до більш широкої соціальної групи, ніж безпосередні цілі (мішені) насильства, але при цьому робиться все для того, щоб паралізувати протидію з боку громадськості;

– переважно між жертвами, якими всупереч загальноприйнятим і загальновизнаним правилам чи законам, можуть стати як дорослі (чоловіки, жінки), так і діти, й метою, задля досягнення якої терористи вчиняють свої дії, не має прямого зв'язку, оскільки формування цілей прямо не пов'язане з конкретними проявами насильства;

– із попередньою тісно пов'язана наступна, а саме те, що «знаряддям впливу є психологічний шок, який породжується усвідомленням того, що будьхто може стати жертвою незалежно від того, до якого прошарку суспільства він належить»

– з огляду на те, що терорист чи терористичне угруповання вимагають негайного задоволення висунутих вимог (обіцяючи, що інакше вдадуться до реалізації погроз і застосують насильство), то цілком зрозуміло, що розрахунок робиться на ефект раптовості, неочікуваності й несподіваності;

– використовується організаціями будь-якого політичного забарвлення;

– при вчиненні терористичних актів майже завжди терористична група бере на себе відповідальність за вчинення насильства, тому що свої дії вважають засобом досягнення мети, а не самоціллю; – виступає протилежним політичному вбивству явищем, так би мовити, антитезою [3].

Слід зазначити, що останнім часом спостерігається тенденція до збільшення числа жінок серед терористів-смертників. Якщо раніше типовим терористом-смертником був чоловік, то с середини 1990-х рр. приблизно 40 % з них складали жінки. У період з 1985 по 2006 рр. смертницями стали більше 220 жінок, на частку яких припало близько 15 % від загального числа терактів із застосуванням вибухів. Більш того, зростання числа терористок відбувалося за рахунок як світських, так і релігійних організацій,

хоча спочатку на подібному використанні жінок наполягали релігійні групи.

Першою була 17-річна ліванська дівчина, яка підірвала себе біля ізраїльської автоколони в 1985 р. У вересні 2005 р. в м. Тал-Афар на північному заході Іраку терористка-смертниця здійснила вибух, в результаті якого загинули вісім новобранців іракської армії, а 30 чоловік одержали поранення. 9 листопада 2005 р. бельгійка Мюріель Дегок, що прийняла іслам і долучилася до діяльності однієї з його радикальних течій, підірвала себе в автомобілі в Іраку. У грудні того ж року дві жінки підірвали себе в аудиторії поліцейської академії в Багдаді, убивши 27 чоловік. В результаті теракту, вчиненого в лютому 2007 р. жінкою в університеті Аль-Мустансірія, другому за величиною у Багдаді, загинули 42 людини, а 51 – одержала поранення.

Жінки-смертниці, як правило, молоді. Ставка в цьому випадку часто робиться на низький рівень інстинкту самозбереження і об'єм соціальних обов'язків. У багатьох випадках ними рухає бажання підвищити особистий або сімейний статус (згідно з трактуванням ісламу, вживаного радикальними богословами, жінка-смертниця користуватиметься більшою прихильністю Аллаха).

У наш час особливе місце відводиться дослідженню феномену жіночого суїцидного тероризму. Науковий дискурс пропонує різні концепції, що пояснюють причини тероризму жінок-смертниць:

1. Концепція національного звільнення. Вибір жінками самогубного тероризму мотивований прагненням брати участь в боротьбі за національне звільнення. Вона завжди надихала людей до такої міри, що деякі приносили своє життя на вівтар свободи. Якщо це правильно, то в тероризмі жінок-смертниць немає ніяких нових рис, які відрізняли б його від вже відомих форм поведінки. Завжди в усіх культурах індивіди – чоловіки або жінки, що жертвували собою в ім'я захисту вітчизни, рідного вогнища, сім'ї, етносу або нації, героїзувались і пропонувалися як модель поведінки.

2. Концепція помсти. Вибір жінок-смертниць, обумовлений бажанням помститися за кохану людину, загиблу в ході збройного конфлікту. Жінки більше схильні до такої помсти через свою більшу чуйність, через те, що в подібних ситуаціях природа їх статі примушує їх більшою мірою відчувати страждання.

3. Концепція рівноправ'я. Тероризм жінок-смертниць – спроба мусульманок вирватися зі сфери особистої і увійти до сфери громадського життя. Мусульманка-смертниця претендує на рівноправ'я і отримання цивільного статусу.

4. Концепція спокутування. Самогубні терористичні акції здійснюються головним чином тими жінками, які зробили невибачну провину, жорстоко карану шаріатом. З цієї точки зору вибір ролі смертниці — це лише зміна статусу зганьбленої жінки на високо цінований статус мучениці.

5. Концепція примусу. Прийняття ролі смертниці-терористки — результат дії наркотиків, маніпуляції або індоктринації. Вибір зроблений не на основі вільного волевиявлення, а під явним або прихованим примусом.

6. Концепція компенсації. Тероризм смертниць, мотивований економічно, оскільки їх сім'ї отримують компенсацію за смерть матері, доньки, дружини або сестри.

З огляду на вищевикладене актуалізується проблема заходів запобігання терроризму в тому числі і жіночому тероризму. Звісно, добре, що задля боротьби з цим явищем спільнота розробляє й ухвалює відповідні універсальні конвенції, серед яких:

– Декларація про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму (1994 р.), затверджена Генеральною Асамблеєю ООН, в якій засуджувалися злочинні акти, методи і практика тероризму, де і ким би вони не були вчинені.

– Декларація Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1996 р., яка доповнювала Декларацію про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму 1994 р;

– Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, прийнята 16 грудня 1997 р. Резолюцією 52/164 Генеральної Асамблеї ООН;

– Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.).

Всі існуючи конвенції лише частково зачіпають питання саме жіночого тероризму, бо це явище хоч і не є новим, але стримко розвиватися стало в останні часи.Тож треба розглядати питання тероризму і в розрізі всіх існуючих форм та факторів.

Примітно, що принципи протидії тероризму в цілому і жіночому зокрема, тобто базові положення, на яких ґрунтуються законодавство і правозастосовна практика, закріплені у ст. 3 Закону

України «Про боротьбу з тероризмом», серед них: 1) загальноправові (законність, комплексне використання профілактичних правових, політичних, соціально-економічних, пропагандистських заходів); 2) кримінально-правові і принципи боротьби зі злочинністю (пріоритет заходів попередження тероризму; невідворотність покарання за здійснення терористичної діяльності або участь у терористичній діяльності; поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом); 3) принципи антитерористичного законодавства (пріоритет захисту життя і прав осіб, що наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності; мінімальні поступки терористові; єдиноначальність у керівництві силами і засобами, що залучаються до проведення антитерористичних операцій; мінімальний розголос технічних прийомів і тактики проведення антитерористичних операцій, а також складу учасників зазначених операцій) [1] . У ст. 4 цього Закону міститься перелік суб'єктів протидії тероризму: організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюються Кабінетом Міністрів України. До участі в антитерористичних операціях за рішенням керівництва антитерористичної операції можуть бути залучені центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою. Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України. Зауважимо, що запобігання тероризму, в тому числі й жіночому, як окремому виду злочинності здійснюється двома шляхами: перший включає в себе кримінальну репресію (покарання) в межах кримінального закону, профілактику (превенцію), до змісту якої входять всі види антикриміногенного впливу, що перебувають за межами кримінального правосуддя.

Висновки. Взагалом для України питання шодо протидії теророзму є вкрай актуальним. Наша держава за рівнем оцінки тероризму має статус «високий». Тому підходити к розгляду цього явища треба всебічно, вивчаючи всі аспекти. Терористичні організації залучають до участі у терористичних актах все частіше жінок і навіть дітей. Зауважимо, що не дивлячись на велику кількість публікацій з питання саме жіночого тероризмуй, вирішити

проблему дуже складно, оскільки інформації про жінок-смертниць вкрай мало. Крім того, майже не проводилося досліджень їх статусу в терористичних організаціях, методів їх вербування і психологічної обробки та ін, що цілком логічно, оскільки терористичні угрупування – закриті організації, їх діяльність приховується. Тож протистояти і боротися з тероризмом, особливо жіночим, не лише треба, а й необхідно.

Список використаних джерел:

1. Каннінгем К. Міжрегіональні тенденції жіночого тероризму. URL: Theory and Practice of Jurisprudence. – 2019. (дата звернення: 22.11.2019).

2. Латышева М. Женщины-террористки. Москва : Яуза; Эксмо, 2003. 320 с.

5. Требин М. П. Терроризм в XXI веке. Минск : Харвест, 2003. 816 с.

6. Філонов О. В. Правове регулювання діяльності органів по боротьбі з тероризмом в Україні. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2013. № 2. С. 120–127. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Nvnudpsu_2013_2_19.pdf (дата звернення: 22.11.2019).

7. Шамара О. В. Національне законодавство у сфері боротьби з тероризмом: можливі шляхи вдосконалення. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 433–445. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Nvdduvs_2012_2_58.pdf (дата звернення: 22.11.2019).

8. Шляхи протидії тероризму. URL: http://lib-net.com/content/9314_Shlyahi_protidii_ terorizmy.html (дата звернення: 22.11.2019).

9. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15 (дата звернення: 14.05.2019).

10. Куцька О. М., Мельник В. А. Жіночий тероризм наприкінці XX – на початку XXI століття. URL: file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D0%B0/Downloads/vnv_ 2008_10_6%20(1).pdf (дата звернення: 22.11.2019)